

marxismu nesrozumitelné. Paralely k událostem 9. století hledané v současnosti poskytovaly samozřejmě také cennou municí pro komunistickou publicistiku.

Autor zároveň upozorňuje na rozvoj historických věd, jenž po jistém uvolnění v šedesátých letech vedl k tomu, že historici začali instrumentalizaci dávné minulosti kritizovat. Přesto sami podléhali aktualizacím, a tak se obraz Velké Moravy měnil i v souladu s jejich politickým přesvědčením (Velká Morava jako centralizovaný stát a jako federace, sestávající z vlastní Moravy a svěbytného Nitranska). V sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století význam cyrilometodějské tradice pro vládnoucí režim poklesl, naopak se tohoto symbolického centra stále více zmocňoval katolický disent. Významnou roli si tradice uchovala i po roce 1989 a zejména po roce 1992, kdy odkazy na Velkou Moravu pronikly do preambule ústavy nově vzniklé Slovenské republiky.

Kniha Dušana Škvarny a Adama Hudka sice možná nepřináší tolik překvapivých informací, avšak představuje cenné moderní shrnutí cyrilometodějské tradice ve vztahu k utváření slovenského národa v 19.–20. století. Staví na základních autoritách teorie nacionalismu (B. Anderson, R. Brubaker, M. Hroch) a nachází vhodnou střední cestu mezi zbytečnou detailností a prázdnotou obecnosti.

DAVID KALHOUS

Gabriel P. HUNČAGA, *Dominikáni na ceste k intelektuálním elitám vrcholného stredoveku*, Centrum pre štúdium kresťanstva, Chronos, Kraków – Bratislava 2013 (= Studia Christiana 7)

460 s., ISBN 978-80-89027-37-8 (Chronos); 978-83-7490-581-7 (TSP)

Monografie slovenského historika a člena dominikánského řádu Gabriela P. Hunčagy si klade za cíl představit „dominikanov v trochu inom, širšej čitateľskej verejnosti menej známom svetle“. Autor práci rozdělil do pěti poměrně rozsáhlých kapitol, které jsou vnitřně strukturovány do přehledných a logicky uspořádaných tematických celků. Úvodní kapitola je tradičně věnována cílům, metodám, vymezení problémů a stavu bádání. Úkolem knihy není v zásadě vyčerpávající vypsání dějin dominikánské vzdělanosti vrcholného středověku. Jde především o zachycení a vysvětlení

procesů, v rámci kterých se dominikánům podařilo tak úspěšně prosadit v dobových duchovních strukturách a propojit starší tradice řeholní spirituality a vzdělávání s potřebami rozvíjející se městské společnosti během dlouhého 13. století. Hunčaga se proto metodicky zaměřil na analýzu tří důležitých charakteristických rysů dominikánského řádu. V prvé řadě sleduje vývoj, organizaci a legislativní rámec řádového vzdělávání, následně se podrobně zabývá podmínkami a vlivy, které vedly k postupné transformaci dominikánského řádu do trvalé intelektuální formace, a nakonec také roli, kterou sehrály řádové intelektuální elity ve vývoji středověkého myšlení a vědy.

Již v názvu práce autor naznačil širší chronologický rámec studovaného předmětu. Z hlediska tematického záběru a cílů práce se zaměřuje především na období vzestupu dominikánského řádu od jeho založení v roce 1216 až do prvních dvou desetiletí 14. století, kdy se už pomalu začínaly projevovat první známky stagnace. Z geografického hlediska je v centru jeho pozornosti především prostor západní Evropy, na jejíž půdě se v dané chronologické etapě odehrály nejdůležitější procesy spojené se vznikem a formováním řádu bratří kazatelů. Střední Evropu autor do tématu nezahrnul, neboť některé významné znaky vzestupu řádu jako intelektuální formace se zde projevují až coby výsledek procesů, které probíhaly o více než půlstoletí dříve v centrech západní Evropy. Vcelku je základní koncept práce konstruován jako pohled na intelektuální stránku života středověkých dominikánů zevnitř řehole. Hunčaga proto přistupuje k pramenům diferenciovaně a primárně pracuje s normativními a legislativními prameny pocházejícími převážně z prostředí dominikánského řádu, které v případě torzovitosti normativů (zvláště pro první polovinu 13. století) doplňuje diplomatickými i narativními prameny, případně v rámci konkrétního tematického okruhu také spisy některých dominikánských současníků a vzdělanců, zejména vybranými díly Tomáše Akvinského. Z poměrně širokého spektra užívaných pramenů Hunčaga záměrně vynechal prameny hagiografické a historiografické, neboť v rámci zvolené metody představují obecně prameny s diskutabilní výpovědní hodnotou.

Druhá kapitola knihy s příznačným názvem „Čo predchádzalo“ je především solidní kompilací, kterou autor rozdělil do dvou částí. První má za úkol představit hluboké proměny mnišské i laické spirituality na pozadí celospolečenských změn 11. a zejména 12. století. V druhé části hraje již hlavní roli dominikánský řád, zejména obecné otázky kolem jeho vzniku a problematika jeho

ukotvení ve spektru tradičních středověkých řeholí. V hutném přehledu autor představuje především vývoj řádové legislativy, vnitřní organizaci nově vzniklé řehole a šíření mendikantských ideálů v prostoru latinského Západu. Navíc zde připomenul důležitou otázku vztahu středověké společnosti, zejména církevních špiček, k fenoménu žebravé chudoby. V otázce legislativy a organizace řádu se Hunčaga zabývá nejen prvními konstitutivními generálními kapitulami, konanými v roce 1220 a 1221, které jsou v prvním případě charakterizovány jako ústavodárná a v druhém jako zákonodárná, ale také stručně nastiňuje vliv jiných řádů (především cisterciáků a premonstrátů) na základní stanovy řehole (*Liber constitutionum et ordinationum*). Na závěr druhé kapitoly autor připomenul význam vzájemného vztahu papežství a dominikánů, který charakterizuje jako pozitivní pro obě strany. Z pohledu papežství 13. století se dominikáni stali vlivným nástrojem prosazování církevní doktríny.

Jestliže se druhá kapitola v kompilativním modu profiluje jako obecný přehled předpokladů vzniku dominikánského řádu a jeho fungování ve své vrcholné vývojové etapě, pak následující kapitola věnovaná řádovému studiu má již povětšinou charakter pramenné analýzy a představuje hlavní část práce. Hunčaga se na úvod zabývá neutěšeným stavem církevního vzdělávání v době od poloviny 12. století do vzniku řehole a připomíná reformní snahy církve a především papežství (III. a IV. lateránský koncil) prosadit opatření k podpoře vzdělávání. Do této etapy církevních dějin charakterizované vypjatou snahou o zvýšení a především zefektivnění církevního vzdělání vstupují dominikáni, kteří se již od počátku své existence profilovali v hnutí, jehož podstatou je studium jako nezbytný nástroj *artis praedicandi*. Relativně malý, ale dostatečný prostor Hunčaga věnoval dvěma významným předpokladům dominikánské cesty k trvalé intelektuální formaci. Na prvním místě rozebral dominikánské vnímání vztahu řeholní spirituality ke studiu a následně se zaměřil na podmínky a důsledky vstupu dominikánů na univerzitní půdu, zejména na teologické fakulty v Paříži a Bologni. Autor se kromě těchto univerzit zabývá také působením a studiem dominikánů v Kolíně nad Rýnem, Oxfordu a v Montpellieru.

V následující části třetí kapitoly, která je vystavěna z velké části na řádových pramenech legislativní povahy (statuta generálních a provinčních kapitul), autor podrobně probírá organizační strukturu dominikánského řádu se zaměřením na studijní podmínky. Řeší otázku noviciátu, složitého vztahu konventu jako školy a konventu

jako kláštera, zabývá se postavením řádových lektorů a jejich vztahem k představeným jednotlivých řádových domů. Věnuje se také důležitým aspektům vnitřní podpory vzdělání, především problematice dispenzační praxe a na první pohled ne příliš významné otázce vnitřního uspořádání obytných prostor jednotlivých studujících mniichů a samotné školy. S velkou precizností Hunčaga přistupuje k rozboru hierarchie vzdělávacího systému a jeho vnitřních charakteristik. Nejprve se věnuje konventním školám, jež tvořily základní stupeň vzdělání a byly zaměřeny především pastoračně s důrazem na kazatelskou a zповědní činnost. Nejvyšší stupeň vzdělání mohli dominikánští bratři získat na tzv. generálních studiích (*studium generale*), která představovala řádový ekvivalent univerzitního studia zaměřeného především na teologické vzdělání.

Hunčaga se zabývá generálními studii velmi podrobně, neboť právě ta vytvořila podmínky nejen pro vzdělávání intelektuálních špiček řádu, ale především pro kvalitativní rozvoj řádové intelektuální formace. Stejnou pozornost věnuje partikulárním provinčním školám, které tvořily mezičlánek mezi konventní školou a generálním studiem. Zdůrazňuje, že právě tento typ řádových škol vznikl jako ekvivalent univerzitních artistických studií, která byla podmínkou vstupu na teologickou fakultu, a v nevelkých podkapitolách se věnuje organizaci a charakteru jednotlivých partikulárních studií (*studium artium, studium naturarum, studium theologiae, studium Bibliae, studium Ebraicum, studium Arabicum*). Závěr třetí kapitoly tvoří rozbor metodiky vyučování na dominikánských školách, jež v zásadě dodržovala středověký scholastický model *questio et disputatio* založený na výkladu patřičných textů.

Nepochybný vzdělanostní ráz dominikánské řádové existence charakterizoval přístup ke knihám a knihovnám. Tato problematika se stala základním tématem čtvrté kapitoly práce. Po úvodním přehledu kodikologických inovací na přelomu 12. a 13. století se Hunčaga zaměřil na výklad mapující vztah dominikánů ke knihám prostřednictvím statut generálních a provinčních kapitul. Na základě těchto poznatků se pokusil o rekonstrukci typické dominikánské knihovny nejen s ohledem na její organizační specifika a umístění v klášterní budově, ale také v otázce rozsahu a povahy typického knižního fondu.

Pátá a v podstatě poslední analytická kapitola knihy (následují ještě dvě kapitoly ve formě shrnutí a závěru) s názvem „Pařížské spory“ zachycuje průběh prvních prudkých neshod mezi dominikány jako příslušníky jednoho z žebravých

řádů a světským duchovenstvem. Hunčaga definuje dvě oblasti konfliktu. Jedna představuje boj dominikánů o vlastní existenci zejména v ideové rovině, druhá se pohybuje především na bázi akademické disputace o povaze teologie, ve které sehrával hlavní roli Tomáš Akvinský. Oba spory se odehrávaly především v Paříži s jistou rezonancí v jiných evropských univerzitních i mimouniverzitních centrech. První konflikt se vyvíjel v několika fázích a původně se týkal pouze univerzity a jejich statut, nakonec však vyústil do postojů odmítajících mendikanty jako celek. Hunčaga velmi podrobně popisuje jednotlivé fáze sporu, který v podstatě začal v dvacátých letech 13. století a skončil prakticky až na jeho konci. Vítězně z něho vyšli dominikáni, a to především díky významné podpoře papežství.

V souvislosti s druhým sporem autor rozvíjí působivý výklad o otázkách postupné proměny teologie z prakticko-pastorační nauky k spekulativnímu výkladu víry a zdůrazňuje nezastupitelnou roli, kterou v tomto ohledu sehrálo zpřístupňování filozofických děl Aristotela. Hunčaga se zaměřil především na vztah dominikánských učenců k aristotelovským filozofickým textům. Učený svět 13. století se díky vztahu k aristotelovské filozofii členil do tří intelektuálních skupin. Vzdělanecké elity dominikánů, zejména Tomáš Akvinský a Albert Veliký, stály na straně umírněných peripatetiků v opozici vůči zastáncům Augustinova učení i vůči přísným peripatetikům, kteří ve svých závěrech došli k důsledkům nepřijatelným pro církevní doktrínu. Autor podstatnou část svého výkladu zaměřil na vybrané dílo Tomáše Akvinského, které za umírněného přispění aristotelových myšlenek nebyla vědeckými metodami do nauky, která se řídila vědeckými metodami. Závěrem stručně pojednal o tomismu, který se i přes počáteční negativní rezonance v církevních kruzích stal v roce 1323 oficiální doktrínou v univerzální církvi.

Práce obsahuje vedle obligátního seznamu pramenů a literatury také 19 příloh, které představují zčásti překlad vybraných částí *De vita regulari* Humberta z Romans, zčásti latinské listiny a kapitulní statuta excerpované z listináře pařížské univerzity (*Chartularium Universitas Parisiensis, I-II*). Nechybí také jmenný, místní a věcný rejstřík.

Výtečné dílo Gabriela P. Hunčagy představuje v slovenské historiografii významný posun v poznání dějin dominikánského řádu a především jeho vlivu na společenské inovace a proměny v 13. a na počátku 14. století.

PAVEL HRUBOŇ

Sergej A. IVANOV, *Byzantské misie aneb Je možné udělat z „barbara“ křesťana?*, přeložil Michal Téra, Pavel Mervart, Červený Kostelec 2012

368 s., ISBN 978-80-87378-45-8

Práce ruského byzantologa Sergeje Ivanova věnovaná byzantským misiím, stejně jako jeho druhá věhlasná monografie *Blázní pro Krista. Kulturní dějiny jurodivosti (Блаженные похабы. Культурная история юродства, Moskva 2005; Holy Fools in Byzantium and Beyond, Oxford 2006)*, jejíž český překlad je připravován k vydání, mají za své téma dva fenomény středověkého pravoslavného východu, kolem nichž i mezi odborníky panuje řada mýtů a jejichž interpretace si mnohdy velmi ostře protirečí. Jak samotné Ivanovovy práce, tak i ohlasy, které vyvolávají, podle mého soudu velmi výmluvně vypovídají o postavení kulturně orientované mediévistiky v současném Rusku. Ponechejme proto stranou konkrétní otázky a témata, jimž se Ivanov věnuje, a pokusme se pohlédnout na Ivanovovo bádání jako na jistý typ psaní o dějinách spolu s kontextem, do něž jeho knihy vstupují a jsou čteny. Tímto prizmatem, byť jde pochopitelně jen o úzký výsek reality, je možné lépe pochopit, jakými cestami se ubírá současná ruská mediévistika.

V sovětském období se celá kulturní historie stala velmi problematickým a podezřelým oborem, především ve stalinské éře tvrdě potíraným, jenž musel ustoupit zvláště preferovaným agrárním dějinám. Teprve ve druhé polovině 20. století si kulturně orientovaný výzkum středověku dokázal vydobýt své místo, avšak zkoumání projevů středověké kultury bylo natolik ideologizováno a násilně odtrženo od výkladu jejich religiózního významu, že tehdy vznikající práce povětšinou analyzovaný předmět hrubě zkruslovaly. Z tohoto vnuceného interpretačního rámce se vymanili jen nemnozí. Jestliže P. Burke ve své práci *Co je kulturní historie?* zmiňuje pouze tři ruské badatele, M. M. Bachtina, J. M. Lotmana a A. J. Gureviče, nejde o projev zkruslené optiky britského historika, jemuž by byl vědecký život východní Evropy vzdálený, nýbrž o poměrně přesné vystižení okruhu badatelů (byť konkrétních jmen by bylo možné uvést přece jen o něco více), jejichž kulturněhistorické práce ve druhé polovině 20. století výrazně rezonovaly na mezinárodním poli a navíc dokázaly působit inspirativně také v širokém spektru humanitních věd.

Silný inspirační potenciál Bachtina stejně jako ruských sémiotiků je nesporný a ve své době měl zásadní význam, nicméně dnes jsou jejich závěry